

Boj KSČS o ľudovú armádu po oslobodení (1945-1948)

Línia budovania novej, ľudovej československej armády sa zrodila v priebehu búrlivých udalostí v posledných rokoch druhej svetovej vojny. Komunistická strana Československa chápala vtedy otázku budovania armády ako neodmysliteľnú súčasť národnoslobodzovacieho boja. Bola to predovšetkým jej zásluha, že ešte pred ukončením tohto historického zápasu českého a slovenského ľudu existuje tu vedľa plánov buržoázie, smerujúcich k obnove bývalej predmníchovskej armády, konkrétny projekt budovania novej, demokratickej československej armády.

Už v polovici roku 1944 vypracovala KSČS dokument „Budovanie armády na oslobodenom území“ ktorý predstavoval jej stanovisko k zásadným problémom výstavby armády v novom Československu. Šlo tu o akúsi syntézu reálnych plánov moskevskeho stranického vedenia a kolektívnej skúsenosti najpokrokovejších síl, predovšetkým komunistov v 1. československom armádnom zbore v ZSSR.

Vedenie strany otázku výstavby armády nepúšťalo zo zreteľa. Neprestajne ju

študovalo, rozpracovávalo a rozširovalo o ďalšie progresívne prvky. Po niekoľkých mesiacoch, na začiatku roku 1945 ju vo forme samostatnej kapitoly včlenilo do programu prvej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov, do Košického vládneho programu. A tak sa teda akýsi súhrn reálnych náhľadov, zásad a princípov KSČS stal oficiálnou líniou novej štátnej politiky i v oblasti vojenskej. Jej úspech, úspech novej línie vojenskej politiky strany, závisel teda od dôslednej realizácie programu československej vlády, zloženej zo zástupcov všetkých politických strán. Táto skutočnosť mala v daných podmienkach nedohľadný význam pre ďalší vývoj našej revolúcie.

KSČS si uvedomovala, že výstavba demokratickej armády závisí od úspešného vývoja revolúcie, snažila sa však ísť ďalej a s novou armádou počítala už ako s konštruktívnym aktívnym činiteľom. Preto bola odhodlaná viesť tak rozhodný zápas o charakter armády. Základné predpoklady k tomu boli dané už Košickým vládny programom.

Košický vládny program zaväzoval vládu, že táto „urobí všetko, aby pri budovaní novej československej brannej moci bol založený, utvrdený a ďalej prehlbovaný ľudový, demokratický ráz armády“. Tu šlo strane o riešenie otázky vzťahu k hybnej sile revolúcie, k ľudovým masám, s ktorými mala byť armáda ako súčasť mocenského aparátu ľudovodemokratického štátu v tom najtesnejšom spojení, voľu ktorých mala uskutočňovať a ich zaujmom slúžiť.

Základom novej armády sa mali stať aktívne, so zbraňou v rukách bojujúce zložky nášho domáceho i zahraničného odboja. Vo vládnom programe bol v tejto súvislosti zvlášť zdôrazňovaný význam 1. československého armádneho zboru v ZSSR, ako najdôležitejšej zložky nášho zahraničného odboja, v ktorej bol i dosah činnosti a vplyvu komunistov najväčší.

Zaručenie demokratického charakteru novej armády záviselo od uskutočnenia zásadných opatrení v radoch jej veliteľského zboru. „Vláda zdôrazňuje, že veliteľská miesta v novej čs. armáde môžu zastávať iba dôstojníci uprímne demokratického a skutočne antifašistického zmýšľania...“, hovorí sa v Košickom vládnom programe. Dôležitú úlohu v tomto smere mohlo zohrať tiež ustanovenie o prešetrovaní politickej a národnej spáchanosti dôstojníkov a očiste veliteľského zboru od nespôsahlivých antidemokratických a prot ľudových živlov.

Komunistická strana mala tiež eminentný záujem na tom, aby sa pochopenie ideovopolitických zásad revolúcie stalo samozrejmosťou pre čo najväčšiu časť príslušníkov armády, a preto trvala na požiadavke výchovy vojakov v antifašistickom, demokratickom duchu, v čom videla, okrem iného i záruku toho, že bude navždy vylúčená možnosť zneužitia armády k prot ľudovým a protinárodným cieľom.

Strana, vychádzajúc zo skúseností posledného desaťročia, ktoré ju viedli k orientácii na spojenectvo a spoluprácu so Sovietskom zväzom, rozhodne trvala na zakotvení zásady, že vzorom novej česko-

slovenskej armády zostane sovietska Červená armáda, s ktorou mala mať naša armáda zhodnú organizáciu, výcvik i výzbroj. V tomto prípade šlo o jednu z najpopulárnejších zásad programu, pretože presvedčenie, že spojenectvo a spolupráca s mohutnými ozbrojenými silami Sovietskeho zväzu, ktoré priniesli našim národom slobodu, zostanú najbezpečnejšou zárukou našej slobody a úspešnej obrany pred novou agresiou, bolo vlastné nielen komunistom, ale väčšine nášho ľudu. Táto skutočnosť však nič nemení na veci, že práve zásada vystavby novej armády patrila k tým, o ktoré museli komunisti zvädzať najúpornejšie boje s buržoáziou.

Je treba spomenúť, že Košický vládny program venoval veľkú pozornosť riešeniu národnostnej otázky i v ozbrojených silách, predovšetkým otázke vzťahu Čechov a Slovákov v armáde.

Nevyhýbal sa ani riešeniu materiálnych a sociálnych problémov výstavby novej armády.

Línia strany pre výstavbu armády obsahovaná v Košickom vládnom programe bola v júni 1946 zdôraznená ustanoveniami ďalšieho, tzv. Budovateľského programu vlády Klementa Gottwalda. V ňom už boli zapracované podstatnejšie návrhy a závery z rokovania československých komunistov na VIII. zjazde v marci 1946, kde bola schválená i politika strany v armáde a jej orientácia na výstavbu demokratickej ľudovej armády.

O praktické uskutočňovanie zásad svojej vojenskej politiky, ktorá sa takto, vo forme programových vládnych vyhlásení, stala oficiálnou politikou celého Národného frontu, platnou pre všetky politické strany, však musela KSČS v predfebruárovom období zviesť nejednen zápas s reprezentantmi českej a slovenskej buržoázie. Tá totiž i pri svojich podpisoch pod textom Košického vládneho programu dávala nedvojzmyselne najavo, že sa týmto necíti nijako viazaná. Nemohla sa pritom nijako odpútať od svojich vábivých predstav o zachovaní kontinuity budovanej armády s armádou predmnichovskou.

Komunisti však zasa pri každej príležitosti prehlasovali, že základným kritériom úspechov pri budovaní novej armády zostáva miera plnenia zásad vojenskej časti Košického vládneho programu a veľmi ostro pranierovali každú polovičatosť a nedôslednosť pri ich realizácii.

V snahe čo najviac rozšíriť a upevniť svoj vplyv na uplatňovanie progresívnych prvkov vo výstavbe armády a realizovanie zásad vládnych programov používala strana všetky vhodné a účelné spôsoby postupu. Využívala svojich možností k tlaku „zhora“ postupujúc po líniih mocenskej a na druhej strane zasa prostredníctvom svojich funkcionárov, ale i radových členov pôsobila medzi vojakmi v armáde.

K spomenutému tlaku zhora mohla KSČS využiť tých štátnych a mocenských orgánov, kde mala sama dobré zastúpenie, či už šlo o počet, alebo kvalitu kádrov. Medzi tieto orgány či inštitúcie patrilo napríklad Národné zhromaždenie s jeho výbormi — branným, bezpečnostným, rozpočtovým a snád i sociálnoprávnym a vláda s jej pomocným orgánom pre riešenie problémov armády — Vojenskou radou pri Predsedníctve vlády. Zvlášť pozitívnu úlohu v počiatkoch budovania novej demokratickej armády zohrala i napriek svojej krátkej existencii práve Vojenská rada, ktorá zasahovala do všetkých hlavných oblastí výstavby armády. Na základe doporučení, vzišlých z jej rokovania sa riešili otázky organizačné, vojenskopolitické, vojenskohospodárske, osvetové i kádrové.

Na pôde Dočasného a neskoršie i Ústavodarného Národného zhromaždenia, či už na plenárnych zasadaniach, alebo pri rokovaniach v jeho jednotlivých výboroch, húževnato presadzovali komunistickí poslanci vtenie pokrokových prvkov a zásad výstavby armády do patričných zákonov, aby sa tak budovanie demokratickej armády mohlo opierať aj o zákonný základ.

Ako príklad možno uviesť ich nepretržité boje so zástupcami ostatných, predovšetkým buržoázných politických strán o presadzanie a neskoršie udržanie mo-

rálnopolitickej výchovy v armáde. Podobná bola situácia pri prerokovaní otázok budovania veteľského zboru, jeho ošisty od skompromitovaných reakčných živlov a doplňovania novými revolučnými kádrami, alebo už spomenutého uplatňovania sovietských skúseností pri výstavbe armády.

Pokiaľ išlo o prácu vojsakov komunistov ako členov politickej strany v armáde, za vtedajších pomerov bola situácia trochu zložitejšia. Nebola tu iba komunistická strana. Legalizovať v armáde činnosť jednej politickej strany a obmedzovať v tomto smere ostatné, bolo nemysliteľné.

Táto otázka sa nakoniec vyriešila vydaním tzv. „Uznesenia vlády o politických právach vojakov“, ktoré zaručovalo vojakom nielen aktívne a pasívne volebné právo, ale i možnosť politicky sa organizovať a zúčastňovať sa na politickom živote mimo priestor armády.

Vojaci komunisti sa organizovali v miestnych organizáciách a v armáde mala KSČS iba dôvernú sieť, zostavenú z najuvedomelejších členov. Takto vytvorený organizmus umožňoval pohotové informovanie členov strany o základných rozhodnutiach k podpore ďalšieho rozvoja revolúcie vo všetkých jej oblastiach. Navyiac vytváral predpoklady operatívneho stmeňovania vojakov na základe uskutečňovania zásad Košického vládneho programu a v konečnom dôsledku tak v určitom zmysle pripravoval perspektívy budúcej socialistickej armády.

Skutočnosť, že zásada budovania armády ako jednotnej celonárodnej a celosťátnej organizácie bola týmto spôsobom i pri plnení hlavných cieľov KSČS v podstate nedotknutá, zohrala veľkú úlohu v boji proti triednym zaujmom buržoázie na poli zápasu o armádu.

Cez všetky ťažkosti sa Komunistickej strane Československa v podstate podarilo realizovať mnohé zo zásad svojej vojenskej politiky, obsiahnuté v spomenutých vládnych programoch predfebruárového obdobia.

Strana pri tom zameriavala pozornosť

predovšetkým na otázky formovania politického charakteru a ideového profilu novej armády. Ich riešenie totiž podmienovalo vytvorenie základných predpokladov úspechu a víťazstva vojenskej politiky KSČS.

Je možné napríklad konštatovať, že napriek sústredenému náporu reakcie skončil boj o vybudovanie i náplň práce osvetovýchovného aparátu porážkou čs. buržoázie, a víťazstvom vojenskej politiky strany, že osvetovýchovná práca v armáde sa uskutočňovala v súlade s líniou revolúcie, v duchu politiky nového ľudovodemokratického poriadku.

Demokratický charakter novej armády bol podmienený uskutočnením zásadných zmien v triednopolitickom profile veliteľského zboru armády. Očistou veliteľského zboru a aktivovaním časti účastníkov odboja najmä príslušníkov 1. čs. armádneho zboru v ZSSR a partizánov sa síce nedosiahlo dôsledné plnenie línie vytýčenej stranou, ale situácia vo veliteľskom zbore sa podstatne zlepšila. Zásluhou príjmovej a odvolacej komisie, ktoré boli ustavené na podklade zákona č. 72/1946 Zb., sa predsa len podarilo pri očiste veliteľského zboru dosiahnuť rad pozitívnych výsledkov. Mnohým zo skompromitovaných reakčných živlov bol touto cestou zastavený prístup do armády. Mimo službu

v armáde zostala takto až do roku 1948 tretina bývalého veliteľského zboru.

Tieto zmeny politického profilu veliteľského zboru priblížili armádu k súladu s obsahom štátnej moci a s formou štátneho spoločenského zriadenia.

Cez všetko úsilie, ktoré vyvíjala buržoázia v boji proti realizácii úzkej koordinácie výstavby ozbrojených síl Sovietskeho zväzu a Československa a proti uplatňovaniu sovietskych skúseností v tomto procese, boli položené základy budúcej tesnej spolupráce i v tejto oblasti.

Riešenie triednopolitických otázok výstavby novej armády v prvých troch rokoch po oslobodení krajiny dosiahlo takej úrovne, že armáda bola nakoniec schopná zmarif tie plány československej reakcie, ktoré táto mala s armádou a dokázala naopak zohrať vcelku pozitívnu úlohu i v rozhodujúcom mocenskom stretnutí ľudu s buržoáziou vo februári 1948. Tej sa nepodarilo narušiť disciplínu a poriadok v armáde a zneužiť jej príslušníkov ku kontrarevolučným, prot ľudovým cieľom. V mnohých útvaroch boli vojaci komunisti pripravení plniť svoju povinnosť v súlade s požiadavkami a potrebami revolúcie.

Februárom 1948 vstúpilo do novej, kvalitatívne vyššej etapy i budovanie Československej ľudovej armády.